

Aula de llatí

Pedro L. Cano Alonso, Cándida Ferrero Hernández, José Martínez, Pere Villalba, Adela Barreda (col·laboració de Maria Goretti Díez Gutiérrez y José L. Cimarras).

El nostre objectiu prioritari és mantenir al dia els sistemes de docència en qüestions de llengua, literatura i cultura llatines, tan pel què fa a aspectes formals com a reals.

Aquesta preocupació no és, dintre de l'especialitat de Clàssiques de la nostra universitat, la flor d'un dia, sinó una tradició de dècades¹. Ja als anys setanta causava inquietud que la preparació prèvia a la universitat dels estudiants era descendent en proporció directa a la pèrdua d'anys de llatí en el batxillerat. Arribats als mínims actuals, la pèrdua és ara qualitativa perquè, si be és cert que el professorat de secundària fa tot allò que és a les seves mans, la limitació obligada *-ars longa, vita brevis-* en hores efectives de docència condueix a la tria entre uns enfocaments o els altres.

Uns s'inclinen per la història i les institucions amb una important renúncia a l'adquisició de capacitat de lectura de textos en llatí. D'altres es mantenen defensors de què només una bona base gramatical permetrà aprendre una llengua, i molt especialment una llengua morta. Uns i altres creen un tipus d'interès en certs estudiants, ja sigui per la recerca històrica i arqueològica, ja sigui per la gramàtica (habitualment taxonòmica i molt conservadora). Naturalment, queda un sector difícilment classificable de professorat molt vocacional i amb importants dosis d'*auctoritas*, que són capaços de lligar i estimular els interessos dels estudiants envers les qüestions filològiques, en funció de l'esforç i els temps personal d'uns i d'altres. Diguem que això forneix un model d'estudiant de clàssiques, amb "denominació d'origen", pel més antic dels sistemes educatius: la del (la) *mentor* personal. Dels uns i dels altres prové el cada any més limitat nombre de joves que volen dedicar la seva vida intel·lectual i laboral a l'estudi dels clàssics, la seva cultura i la seva tradició.

Tanmateix, el grup més nombrós arriba a Filosofia i Lletres amb la intenció de cursar estudis d'història, filologies modernes i d'altres. Algunes d'aquestes especialitats

¹ El primer seminari permanent es remunta a la creació de l'ICE de la UAB; les primeres publicacions internes a l'any 1975, el primer llibre publicat per l'ICE a 1981-82.

consideren el llatí com matèria útil per als seus estudiants i aquests grups es converteixen en el centre quantitatiu de les nostres preocupacions, donat que per una banda, venen amb una idea específica del tipus de coneixement a què aspiren i d'altra l'accés a la lectura de documents en llatí és en tots els casos essencial.

Així les coses, ens trobem a Llatí de primer amb grups de diversa tipologia que ens obliga a presentar la nostra matèria des d' un punt de vista interdisciplinari, i alhora amb la suficient flexibilitat per poder arribar a uns mínims acceptables, donada la diversitat de formació i d' interessos dels estudiants, ja que la nostra matèria s' imparteix als estudiants de Clàssiques, als de Història i als de la resta de Filologies, i procurem que el programa sigui el mateix per tots ells. D'altra banda, hem de pensar en alguns alumnes de les altres titulacions que puguin estar interessats en les vies de dobles titulacions o de mencions en Filologia Clàssica. I tot i que l' estructura dels grups està feta en funció de les titulacions, els estudiants de Clàssiques en un grup i la resta en un o dos més, tanmateix ens trobem amb grups força heterogenis, pel que fa a formació prèvia i interessos. A més, dins de l' actual sistema educatiu ens trobem que els alumnes no tan sols provenen de les diverses vies del Batxillerat, sinó que també ens arriben alumnes per altres vies: titulats d' altres facultats, majors de 25 anys, estudiants del programa Erasmus...la qual cosa comporta una recerca constant. A més no hem d'oblidar els grups d'alumnat repetidor, el seguiment del qual ens obliga a tenir una especial dedicació, ja que moltes vegades es produeixen coincidències de matèries dins el mateix horari. Tot això ens ha fet replantejar-nos la manera d'extreure el fruit més gran dels recursos que tenim al nostre abast.

Parlem² de l'experiència més desenvolupada actualment: *Llengua llatina i la seva literatura I*.

El curs té com a objectiu primordial que els estudiants, en acabar, siguin capaços de fer una lectura comprensiva dels textos proposats, acompanyada d' un comentari dels seus trets principals en àmbits diversos, com la fonomorfològia, la morfosintaxi, la sintaxi i la semàntica. Aquest comentari haurà d' estar orientat a aconseguir un apropament a l' estil de l' autor i la identificació dels trets principals dels gèneres literaris en què foren escrits. En funció d'aquests objectius els continguts es fonamenten sobre textos de **Suetoni, Tàcit, Ovidi i Plaute**. Per emmarcar l' estudi comentat dels textos s'introdueix

documentació elemental sobre gèneres literaris. Els comentaris fonomorfològics, morfosintàctics, sintàctics i semàntics conduiran a una recopilació de dades generals sobre aquest tema. També, l'estudiant haurà de llegir en traducció les següents obres: *La vida de Juli Cèsar* (**Suetoni i Plutarc**), *L' Art de' Estimar* (**Ovidi**) i *El soldat fanfarró* (**Plaute**).

El plantejament de la matèria és eminentment pràctic. Caldrà lliurar la feina periòdica per escrit al professors amb regularitat i hom tindrà en compte aquest treball personal per a l'avaluació continuada de l'alumne. En aquest aspecte, el lliurament electrònic dels exercicis de professor a alumne i de alumne a professor agilitzar la feina d'uns i dels altres i -¿per què no dir-ho?- estalvia paper i fotocopies. Els mètodes d'apropament al text es fonamenten en la lingüística aplicada a l'estudi del llatí i són prou similars als que s'utilitzen en l'aprenentatge d'una llengua moderna, pel que fa a la lectura, comprensió, comentari i traducció. Més endavant parlem una mica més del tema.

Les tutories integrades permeten l'atenció personalitzada o per grups reduïts dels estudiants. Durant aquestes sessions hom posarà al seu abast materials didàctics, realitzarà pràctiques d'ús de fonts i d'instruments, i sobretot es farà un seguiment individual de la comprensió de la matèria.

L'avaluació constarà de dues notes: la primera s'obtindrà del lliurament periòdic dels treballs a classe, més el resultat de proves parcials monogràfiques, i la segona procedirà de l'examen final. El promig donarà la nota final.

Cal afegir simplement que les bibliografies i hemerografies que es donen són assequibles i realistes³.

Informatització progressiva de les assignatures.

Els sistemes didàctics que proposem estaven pensats per a format electrònic des de 1995 quan es presenta un curs de *Introducció al estudi del llatí I* en la col·lecció "Materials" del SP de la UAB. Ja aleshores es facilitaven en casos concrets els disquets necessaris per a treballar informàticament. Des del curs acadèmic 2001-2002 hom va començar a

²Prenem com a referència en les properes línies el programa de l'assignatura.

³ Cfr. *Supra*.

realitzar classes en aula d'informàtica amb una periodicitat progressiva fins que aquest darrer curs hom ha fet un grup íntegrament d'aquesta mena. El fet que estudiants i professors disposin d'accés directe als ordinadors suposa el darrer pas d'aquesta fase de treball. Tot és a disposició immediata. Els textos i el seu tractament; la distribució de materials; les consultes. Així les coses, estem en disposició d'intentar el curs 2004-2005, una informatització total de l'assignatura de primer *Llengua llatina i la seva literatura I*. Dintre dels objectius ens queda per aconseguir l'autorització formal -fins ara dilatada per la facultat- per a organitzar un grup semipresencial format bàsicament pels estudiants repetidors. Es dona el cas que molts repetidors, procedint en gran part de no presentats, es troben amb coincidències horàries inevitables a la graella general. Creiem que un sistema especial per a ells contribuiria a evitar certa pèrdua d'efectivitat en el seu rendiment.

El bon funcionament d'aquestes experiències han animat a treballar per canals semblants d'altres assignatures i especialment a fer proves amb matèries de segon cicle. Durant 2003-2004 han estat impartides en aula d'informàtica amb accés a documentació i distribució de materials en forma electrònica dues altres assignatures: Filologia llatina II i Lingüística Llatina II. En els cursos d'especialitat a hores d'ara la classe directament informatitzada presenta alguns inconvenients, bàsicament la vàlua filològica dels textos disponibles en xarxa i l'accés a bibliografia i hemerografia. La qüestió dels textos és compensada amb l'accés a fonts documentals en CD. L'hemerografia moderna és cada vegada més accessible per INTERNET. Així les coses, queden les habituals i imprescindibles actuacions d'estudi personal fora del aula, però les avantatges de l'aula electrònica es mantenen vives. No hi ha ací espai per relatar programes i sistemes, però val a dir que dintre dels objectius de l nou contracte programa, aquest equip de treball preveu informatitzar dues assignatures a l'any, els propers tres cursos. Una velocitat certament lenta, però que permet la pràctica progressiva i l'adaptació de professors i estudiants. Fent servir com a canal *Autònoma interactiva*, les matèries esmentades són en fase de preparació per a fer-se de forma electrònica presencial, semipresencial o a distància.

Informatització i coneixement

Però considerem que la informatització dels sistemes exigeix, èticament, que les matèries tractades es segueixin segons els darrers corrents científics. En el cas del llatí, és important mantenir el paral·lel de sistemes amb els de les filologies modernes i considerar que ha de ser impartit com una llengua més, amb el límit natural que imposa el fet que en llatí només assumim la necessitat de llegir-lo. Així, la llengua, sobre tot el tractament dels textos s'imparteix segons fonaments de lingüística funcional, de la literatura interessen qüestions d'intertextualitat i en tradició clàssica hom dedica especial atenció a la tradició en literatura moderna, cinema i TV.

Sobre el tractament didàctic dels textos.

Pel principi d'expansió (Bloomfield, 1933), les formes nuclears d'un sintagma son ampliables indefinidament, sota les lleis de gramaticalitat i semanticitat. Conseqüentment, per reducció (o deconstrucció) podrien extreure's d'un sintagma *lato sensu* una sèrie indefinida de sintagmes menors compresos en el conjunt, tots ells sintàctics i semàntics. L'ampliació d'un sintagma nominal es produeix mitjançant l'addició de determinants, atributs (en la nomenclatura anglosaxona) o complements del nom: adjectius o grups preposicionals o oracions de relatiu. Dit de forma planera, es tracta de deduir cadascuna de les frases simples que obligatòriament serien sintàctiques y semàntiques en llatí a partir d'un text establert; i d'ampliar-les en sentit invers afegint-hi de forma sistemàtica cadascuna de les dades que són contingudes en el text tal i com les va concebre l'autor. És una alternativa als exercicis tradicionals, que consisteixen en la repetició de frases més o menys autèntiques, més o menys manipulades, per a l'aprenentatge d'items morfosintàctics, com ara les proposicions transitives o els valors del datiu etc. i també semàntics com ara les expressions de qualitat, de moviment, d'estaticitat i les dades d'espai, temps o lògiques que hom pot afegir. Aquest sistema deconstructiu li vam dir als anys setanta "filtres" i actualment creiem haver-lo perfeccionat en el sistema d' "escales" que mostrem en el nostre portal d'INTERNET, *Aula de llatí*.

Ja fa uns vint anys dels nostres primers exercicis amb filtres, i hom pot reafirmar-se en que la

semàntica ben organitzada és millor que la sintaxi “ pura i dura” (I això que serà?). A més, el desenvolupament i el coneixement actual de la semàntica i la sintaxi funcionals permeten aplicar als filtres o escales mètodes funcionals i pragmàtics, segons s’ha indicat al procediment. En el nostre entorn immediat, el sistema de filtres es presentà i emprà amb aplicacions més o menys estructuralistes, a mitjans dels anys setanta al Seminari de Llatí de l’ICE de la UAB, coordinat pel Departament de Filologia Clàssica. Es publicaren més tard algunes lliçons experimentals a *Introducció al Llatí* (ICE, UAB, Barcelona, 1981-82, vol. 1 i 2), empremta editorial d’una interessant dècada de didàctica del llatí a l’UAB.

Avui dia, les escales que empren varien per diferents raons, però comparteix el funcionament dels filtres, el procediment heurístic d’estimular als estudiants a descobrir el significat dels textos i els seus valors semàntics i sintàctics, tot i que els fonaments teòrics, ergo, el resultat de la manipulació puguin diferir.

Ens consta que a França, s’utilitzava des de començaments del noranta i possiblement abans,

un mètode més o menys similar, amb el poètic nom de *boule de neige* , tot i que no tenim al nostre abast publicacions amb exemples. Existeixen també exemples precursors a la prolífica didàctica anglesa dels anys trenta i quaranta. Finalment, i en situació molt destacada, a la pàgina dedicada als materials didàctics, de llatí de la web de la Universitat de Sant Louis, presentada pel professor Claude Pavour, es pot accedir als GRASP (GRadual Aggregative Syntactic Praxis), amb copyright al 1997, tot i que demanar-li copyright a un sistema d’ensenyament, és pràcticament impossible. La seva presentació en punts, perfectament concordants amb tot el que ha estat comentat fins aquí i amb el que ja publicàvem al 1981 (Intr. 1, presentació y mètode) i amb el que recordem de col·legues de Besançon, Carcassonne i Gènova, en alguns seminaris europeus de començaments dels anys noranta.

Per concloure, diguem que es evident que els estudiants no arribaran sols a obviar la sintaxi quan molesta, però poden començar per aquest camí com ho podrien fer per qualsevol altre, si un mètode clar els condueix. Aquest fet l’hem comprovat abastament en els anys que aplicarem aquesta metodologia. La recerca del missatge lineal és simplement més simple

i únicament la fèrria tradició preconcebuda de la singularitat (inexistent!) del llatí en relació a d'altres llengües, dificulta el reconeixement de l'evidència.

Els sistemes deconstructius i reconstructius – entre d'altres les escales i els nivells de manipulació dels textos – condueixen, finalment, a que els estudiants es facin la mateixa pregunta davant un text en llatí de la que es farien davant un text escrit en qualsevulla altra llengua coneguda, per ells. Tal i com un nen petit faria al seu mestre quan encara no sap llegir: "I aquí, que diu?". I no preguntaria: "on és el verb?".

Sobre literatura i tradició clàssica

Una de les preocupacions de l' assignatura de llatí de primer curs és el tractament de la literatura i de la tradició clàssica en tots els àmbits: literaris, musicals i d' arts plàstiques. Pel fet que la major part dels estudiants pertanyen a d' altres filologies diferents de la clàssica, ens interessa que puguin observar la importància de conèixer les fonts de les arts europees. És per això que a cada un dels autors, o de les obres tractades, els dediquem alguna sessió, en relació a la seva transmissió i influència posterior. L' enfocament que donem a l' estudi de la literatura és a partir de l' estudi dels gèneres literaris, la qual cosa ens permet fer un estudi diacrònic. Dins d' aquesta diacronia, podem situar d' una manera més còmoda i atractiva l' estudi concret d'un autor i una obra. Intentem, doncs, limitar l' estudi literari a tres obres al llarg del curs, una per trimestre, i tot i que això pogués donar una idea de fragmentació, creiem que aconseguim una visió global de la literatura llatina.

Hem procurat que, en el nostre programa, estiguin directament relacionats els temes de literatura amb els textos objecte d' estudi i traducció. D' aquesta manera evitem que la literatura resti com a afegit per necessitats de programació. Així, al primer trimestre, treballarem textos de Suetoni i Tàcit, i el gènere literari estudiat és la historiografia. El segon trimestre, els textos seran d' Ovidi, i el gènere literari la poesia. El tercer trimestre, els textos seran de Plaute, i el gènere literari el teatre.

Són tots ells, pel que fa als autors seleccionats, excel·lents punts de partida per relacionar-los amb d' altres autors posteriors i fer exercicis d' observació d' hipertextualitat en referència a obres literàries. D' altra banda, podem observar, també, la influència dels autors clàssics a la música i les arts plàstiques, especialment a la pintura i escultura.

Els textos de historiografia permeten que ens acostem, d' una manera molt clara, a cròniques periodístiques del món actual, referents a conflictes bèl·lics...L'estudi de la poesia ovidiana ens proporciona elements molt valuosos per poder entendre el tractament dels mites i de la natura en el Renaixement i el Barroc, així com, també, poder entendre d' on prové la temàtica de la major part de les òperes barroques. En darrer lloc, l' obra de Plaute i l' acostament al teatre antic ens ofereix via oberta a una panoràmica de la història del teatre, alhora que ens permet entendre moltes variants i tendències del teatre actual.

Un excel·lent instrument per entendre aquests apartats, és la recomanació feta a l' alumnat, per tal que faci servir les nombroses adreces electròniques de gran qualitat, que tenim al nostre abast, les quals, no només , es refereixen a autors i a textos, sinó també a les arts plàstiques, a partir de les quals es pot observar el paral·lelisme entre moltes d' elles i els textos literaris.